

Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev.

Národno blago. Priobčil J. Majciger.

(Konec.)

27) Povodnjega moža nasprotnik -- škrat -- pa prebiva v „malem peklú“. Tudi tukaj je voda globoka in mirna, ali okolica ni tako zapuščena. Škrat sploh ljudem ne koristi in ne škoduje, samo rib in rakov ne smejo v njegovem domovji loviti. Ali to je za ribiče huda prepoved, kajti ravno tam je navadno največ rib in rakov. Že marsikterega je zmikalo, tam svojo mrežo nastaviti, ali škrat ga je hudo izplačal. Namesto polno rib potegol je mrežo nadeto z mrtvaškimi kostmi in zraven je čul zasmehljiv grohot: „Tú imaš plačilo, ker si mi pomagal loviti.“ Če je pa kdo tam po noči lovil, pripeljal se je škrat v zlatem vozu po vodi in ga odgnal. Vlekli so ga strašno veliki raki, in svetile so mu kače s plamenom, ki jim je švigal iz žrel. Oblečen je bil v črne hlače, zeleno suknjo, na nogah pa je imel zlate črevlje s srebrnimi podplati, na debelej glavi rudečo kapico, v roki pa bič iz kačjih kostij.

Prebival je v prejšnjem času v velikem peklú, ali prišel je povodnji mož in ga tam pregnal. Od tega časa mu je škrat največji nasprotnik in mu vedno z vsakovrstnimi burkami nagaja. Enkrat mu je bil celó povodnje device izpustil, in povodnji mož si jih je jedva zopet ulovil.

V Sotli se od ednajste do ene ure popolnoči copernice v podobi gósek ali pa rac kopljejo. Nekdaj je šla pobožna žena z božjega pota domú črez most. Na sredi mosta čuje, da se nekdo pod mostom pogovarja, ali kako se prestraši, ko spozna na glasu ženo, ktera je stanovala z njo. Zdaj vzleti goska na most, žena pa zavpije: „Fej te bodi, zdaj že vém, zakaj so tvoje svinje zmirom bolj debele kot moje, in kako si ti obogatela. Ti si copernica! Ko bi Bog dal, sv. Jožef in Marija, da bi te . . . Ali ona še ni izgovorila, pa že ni bilo nikogar več, in tudi žene ni bilo drugi dan več domú.

28) V ptujskej okolici pripovedujejo o velikanskej, z zlato krono venčanej morskej kači, ktera je kraljica vseh drugih in ki zmirom v vódi prebiva. O lepih pomladanskih dnevih pušča sicer svojo krono, ki je milijone vredna, na obrežji, pa gorjé človeku, ki bi se predrzno! vzeti jo. Ona samo zabrlizgne, in v trenutku se zberejo druge kače okoli nje ter bežijo za tatom in ga raztrgajo na drobne kosce.

Posebno se pa v teh krajih bojijo povodnjega moža, ki v globokih vodah in studencih prebiva ter o svetlih nočeh po strehah sem ter tja lazi. Predstavljajo si ga navadno kot kosmatinca z rudečo kapico na glavi, in on pazi vedno na to, kako bi zamogel kje kako deklico sebj v

globočino potegnoti. Ni torej varno po noči mimo globokih rek in studencev hoditi. Pripoveduje se tudi o vodi, da ne nosi takšnih bark ali brodov, na katerih se nahaja ženska, ki se je s kakošnim duhovnikom pregrešila. Če takšna oseba na barko pride, jame se takoj utapljati. Iz nevarnosti, ki vsem preti, zamorejo se le rešiti, ako taka ženska kaj dragoceneega od sebe v vodo vrže. Če pa nič kaj takega pri sebi ne nosi, morajo njo samo v vodo vreči, da vsi ne potonejo.

29) Ljudstvo je navajeno onim rečem, ki so k človeškemu življenju neobhodno potrebne in ki mu na razen način koristijo, pripisovati čudotvorne moči. Tako se je tudi o vodi različno mnenje med narodi poridilo. Že pri starih ljudstvih nahajamo mnogo šeg in navad, s kterimi so vodo čistili. Večidel so si jo poosebljevali, in kakor si je stari Grk vsako cvetlico, vsak grmiček v svojej poetiškej domišljiji oživljen mislil, tako so si tudi vrelce, potoke, reke in morja kot bogove in božanska bitja, ali vsaj kot stanovanje božanstev domišljevali.

Tudi pri Slovencih nahajamo nekaj podobnih pripovestij. V lepih, od meseca razsvetljenih nočeh prihajajo Vile k studencem, kjer se oblačijo v lahke, tanke meglice in v čarobno mesečino. Lase, ki jim visé po tilniku do tál, češejo si z zlatimi glavniki in jih krasijo z biseri nabranimi v čistej studenčnici. Potém pa začnó rajati in plesati kolo. Le malokdo je bil tako srečen, videti te lepe deklíce. Navadno se strašno maščujejo, ako opazijo, da jih kdo zalezuje. Komur bi se posrečilo, odvzeti jim slečeno obleko, dobil bi oblast črez nje.

Povodnji mož ima stanovanje pod vodo. Ono je zidano iz čistega, steklu podobnega kristala. Odtod hodi večkrat na površino in se prikazuje v rudečih hlačah, zelenej suknji, z rudečo, po nekterih krajih tudi zeleno kapico na glavi. Strah pred njim je občen. Zakaj čestokrat se je dogodilo, da je zmanjkalo tu in tam kake lepe deklíce, ktero je neki vzel povodnjak ali šktrat sebój ter jo zanesel na dno vodé.

Kakor o vrelcih in rekah vé Slovenec tudi o morji mnogo čudovitega. Kajti naš narod je že od nekdaj po morji hrepenel in po njem kupčeval. Videl je tedaj njegovo nemirno gibanje in nevarno življenje ter si vse prikazni s pomočjo svoje žive in bogate domišljije raztolmačil. Mislil si je v morji veliko čudodelnih močij, lepih deklic z na pol človeško, na pol ribjo podobo, posebno pa veliko duhov, ki imajo v njem svoje gradove.

Povest, ki se na morji vrši, je o lepej Vidi. Njo so bili roparji ujeli in daleč odpeljali. Prišla je bila na ono stran morja, v neznano deželo, kjer je kraljevega sinčeka dojila, dokler se jej ni posrečilo zopet uteči. Sploh si misli narod, da je za morjem čudoviten svet. Tudi se nahaja sredi morja zlata gora, in na njej prebiva prelepa kraljičina, do ktere pa nikdo ne more.

Na najvišjej gori nekde je rajsko jezero, v katerem se nahaja zlat ključ, ki odpre vrata do vseh zakladov svetá in ktereга čuva zlata utva. Do jezera vendar nikdo ne more, kakor si je sploh narodovo mnenje pota do takih krajev ali zakladov z vsakovrstnimi zaprekami okovarilo. Med drugimi nahajamo tudi vodo, ki varuje kupe zlata in srebra pred pohlepno človeško roko.

O gori svetega Jošta pripoveduje ljudska govornica, da je votla in polna vode. Nahajajo se v njej velikanski zakladi; zlato in srebro visi štrenam enako ob stenah. Do tega bogastva vendar živa duša ne more, ker bi voda skozi odprtino udrla ter očli kraj zalila in izpremenila v morje. Pred nekaj leti so bili odprli premogove žile ter začeli v goro vrtati in kopati. Ker niso dosegli zaželenega uspeha, opustili so zopet vse. Ljudstvo pa pripoveduje, da je prišel silno star mož in pretil s potodnijo, ako bodo še dalje rili v goro in po zakladih stikali.

Tudi o Boči pripoveduje ljudstvo nekaj podobnega. Ta gora je prorok hudega vremena. Če se k hudemu vremenu pripravlja, kupičijo se tu oblaki. Če méni dolgo deževati, ima ta gora megleno kapo, in ako se k snegu kaže, takrat vleče od Boča mrzel veter. Iz njega izvira tudi nekaj potokov. Vse te okoliščine pa so ljudstvo napotile k mnenju, da je gora Boč polna vode. Kjer je pa to, tam si tudi mislijo, da je „zmaj“ ali „lintvar“, strašna žival. Pravijo tedaj, da če lintvar, in naj si je še tako majhen kakor rak, iz vode prileze, gre vse po njem. Začne grmeti, bliskati; veter lomi drevje in dež curkoma lije. To pa ne jenja prej, da ni lintvar ubit. Prišel bode tudi čas, da bode Boč počil in se vse potopilo.

Znamenita prikazen v narodnih pravljicah je tudi ta, da se vodi pripisujejo moči, ki bolnike zdravijo, slepeem pogled dajejo in mrtve k življenju budijo. Narod jo imenuje živo vodo. Po njo je bil že Adam svoje sinove poslal in radi tega je tako dolgo živel. Pripoveduje se tudi, da je ubožen oče imel tri sine. Na smrtnej postelji jih pokliče k sebi in jim pravi: „Otroci! Denarja, blaga in bogastva vam nimam dati, a sporočim vam, kar imam: svoj blagoslov. Če bodete pridni in miroljubni, prinese vam srečo.“ Sinovi so očeta pokopali ter se odpravili v tujino, da bi se z delom preživili. Najstarejši sin pride skozi veliko goščo — v neznano deželo, kjer je sadje lepše rastlo in cvetlice prijetnejše duhtele nego domá. V sredi polja pa je šumljal studenec, iz ktereга je curljalo čisto zlato. Grad, ki je v najlepšem kraji stal, bil je tudi zlat, in v njem je prebivala prekrasna gospodična, ktero je najstarejši sin za ženo vzel in tako srečo našel.

Drugi brat je bil po velikih mukah in trpljenji dospel v popolnoma tuje kraje. Tam ni bilo hiš niti drugih stanovanj, ampak srebrn grad.

Na dvorišči je žuborel vir, iz kterega je teklo srebro; v prekrasnih dvoranah pa je našel kraljičino in s to se je oženil.

Mlajši brat pa ni našel ne zlatega ne srebernega studenca. Dospel je bil daleč v deveto deželo tja, kjer solnce vzhaja in hudo pripeka. Vročina ga je silno mučila, ali on ni našel ne drevesa ne grma, da bi se ohladil. Slednjič začuje med kamenjem šumljanje čiste vode. Te se napije in čuti se popolnoma prerojenega. Da bi ne opešal med potjo, nalije si čutaro ter maha dalje. Kmalu se začno lepši kraji prikazovati, pa ni stanovanj, mest, trgov in vasij. Daleč tam pa je grad devetodeželnega kralja, ki je neki silno bogat, pa ima bolno hčer. Prijazno je popotnika sprejel ter mu pokazal svojega že skoro umirajočega otroka, kterega nobeden zdravnik ne more ozdraviti. Tú se spomni mlajši brat vode v čutari in jo ponudi bolnici. In glej! komaj je vode pokusila, začne se že smehljati in je zdrava vstala. Taka je moč vode življenja, katero je bil mlajši sin vsled očetovega blagoslova našel. Devetodeželni kralj je potém kmalu umrl, sporočivši svojo hčer njenemu rešitelju, in mu dal vse svoje imetje.

O pozoji ali lintvarji pripoveduje ljudska pravljica tudi, da ima glavo pod zvonikom crkve sv. Miklavža pri Ormuži. Zvonik te crkve je namreč črez sredo z močnim železom zvezan, in ljudstvo pravi, da je zató zvezan, da se ne poruši, če pozoj z glavo zmaje. Precej daleč od crkve pa se nahaja potok, ki nikdar ne usahne, in o njem se pripoveduje, da ima tam ovi pozoj ali lintvar svoj zadnji del trupla in on tudi tam vodo spušča.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek*.

XX.

Ko je naša monarhija zasedla Bosno in Hercegovino, pustila je prejšnji turski ustav malo izpremenjen in tedaj tudi imena raznim činovnikom. Deželni namestnik res ni obdržal imena „vali“ ali „vezir“, pač pa se še sedaj imenujejo mutesarifi, kajmakami (okrožni) in mudiri (okrajni glavvarji). Vsak okraj je razdeljen na množino „džematov“ (far), in vsak džemat na „mahale“ (mestne dele), kterim stoji na čelu „mahalabaši“ kakor naši župani. — Kedar človek čuje imena, kakor kajmakam, mudir, predstavlja si v mislih pravega Turčina, ali vara se. Zakaj od prejšnjih turskih činovnikov ostali so samo nekteri Bosnjaki v službi, vsi Osmanlije, in ti so obično činovniki, poslali so se v svojo domovino.